Atklātības principa nodrošināšana valsts un pašvaldību iepirkumos

Dr. iur. Anatolijs Kriviņš

Daugavpils Universitāte, Tiesību katedra, Latvija
anatolijs777@gmail.com

Kopsavilkums

Darba mērķis bija analizēt atklātības principu publiskajā iepirkumā Latvijas Republikā. Pētījums ir balstīts uz normatīvajiem aktiem (tostarp uz Publisko iepirkumu likumu), tiesu judikatūru un Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas lēmumiem. Pētījuma rezultātus var izmantot gan teorētiski, gan arī iepirkumu praktiķi.

Atslēgvārdi: publiskais iepirkums, atklātības princips.

Ievads

2017. gada 1. martā stājās spēkā jaunais Publisko iepirkumu likums, ar kuru tika pārņemtas Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2014/24/ES (2014. gada 26. februāris) par publisko iepirkumu prasības un atceltas Direktīvas 2004/18/EK prasības.

Atklātības princips publiskajos iepirkumos ir cieši saistīts gan ar informācijas uzkrāšanu (fiksēšanu), gan arī ar informācijas plūsmas nodrošināšanu (paziņošanu, informēšanu). Dabot publisko iepirkumu secīgos posmos (darbības pirms iepirkuma procedūras izziņošanas, iepirkuma norise, rezultātu paziņošana, pārsūdzība, iepirkuma līguma slēgšana, iepirkuma līguma izpildes kontrole), ir iespējams sistematizēt atklātības principa nodrošināšanas paņēmienus. Publisko iepirkumu likumā inkorporētais atklātuma princips paredz, ka publiskajos iepirkumos veicamajām darbībām jānotiek pēc iespējas atklāti, lai uzlabotu lēmumu pieņemšanas procesa pārredzamību un uzlabotu sabiedrības piekļuvi informācijai, tādējādi apstiprinot iestāžu demokrātisko būtību un sabiedrības uzticību valsts pārvaldei.

Padarot pieejamu informāciju par lēmumu pieņemšanas procesu un noslēgtajiem darījumiem, informācijas atklātība ierobežo ierēdņu iespējas iesaistīties negodīgos darījumos, rada ievērojamus šķēršļus valsts iestāžu darbiniekiem iesaistīties pretlikumīgos darījumos un iedzīvoties, piesavinoties vai nevajadzīgi izšķērdējot valsts īpašumu

(Sabiedrības par atklātību Delna pētījums, 2000). Publiskajos iepirkumos atklātības princips ir īstenojams, nodrošinot vairāku informācijas elementu publisko pieejamību, piemēram, publiskojot iepirkuma procedūras dokumentāciju ar izvirzīto prasību klāstu un ziņas par iesniegto piedāvājumu atvēršanu, sniedzot informāciju par pieņemtajiem lēmumiem.

Darba mērķis – izanalizēt atklātības principa nodrošināšanas mehānismu valsts un pašvaldību iepirkumos Latvijas Republikā.

Materiāls un metodes – normatīvā regulējuma analīze, tiesu judikatūras atlase un analīze, Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas lēmumu atlase un analīze. Jāņem vērā, ka prakses piemēri, kas sniegti šajā rakstā, atbilst publisko iepirkumu regulējumam, kas bija spēkā konkrētajā brīdī.

Iepirkumu procedūru protokolēšana

Visos posmos – no iepirkuma komisijas izveides brīža līdz iepirkuma līguma noslēgšanai – ir jānodrošina iepirkuma procedūras gaitas protokolēšana.

Jaunā Publisko iepirkumu likuma, kas stājās spēkā 2017. gada 1. martā, 40. panta pirmajā daļā noteikts, ka pasūtītājs nodrošina iepirkuma procedūras katra posma dokumentēšanu un šā likuma 9. un 10. pantā minēto iepirkumu dokumentēšanu, kā arī dokumentē iepirkuma procedūru, kas noris, izmantojot elektroniskos līdzekļus. Atbilstīgi 40. panta trešajai daļai protokoli, kas atspoguļo iepirkuma norisi, ziņojums, iepirkuma procedūras dokumenti, izņemot piedāvājumus un pieteikumus, ir vispārpieejama informācija.

Ieskatam piemērs no Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas prakses par protokolēšanas kārtību un apjomu (Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2015. gada 10. februāra lēmums Nr. 4-1.2/15-31): “Iesniedzējs norādīja, ka iepirkuma komisijas protokoli atspoguļo tikai iepirkuma procesu attiecībā uz iesniedzēju, kas ir būtisks atklātības principa pārkāpums, kas paredz, ka visiem iepirkuma procedūras dokumentiem, izņemot piedāvājumus, ir jābūt vispārpieejamai informācijai. Par iepirkuma dokumentācijas izsniegšanu iesniedzējs uzskata, ka pasūtītājs ir būtiski kavējis Konkursa noslēguma ziņojuma izsniegšanu, kā rezultātā iesniedzējs visu nepieciešamo informāciju saņēmis tikai pēc iesnieguma iesniegšanas termiņa beigām. Tāpat iesniedzējs uzskata, ka pasūtītājs izsniegtajos iepirkuma komisijas sežu protokolos nav atspoguļojis visu likumā noteikto informāciju, tādējādi pārkāpjot atklātības principu.

Iesniegumu izskatīšanas komisija konstatēja, ka iesniedzējs ir pieprasījis papildu informāciju, t. sk. arī Konkursa ziņojumu, 2015. gada 14. janvārī. Prasīto informāciju pasūtītājs nosūtīja iesniedzējam 2015. gada 19. janvārī, t. i., trešajā darbdiennā.

Atbilstoši Publisko iepirkumu likuma 83. panta otrās daļas 2. punktam iesniegumu par pasūtītāja vai iepirkuma komisijas darbību iepirkuma procedūras norises laikā var iesniegt 15 dienu laikā pēc dienas, kad paziņojums par iepirkuma procedūras

rezultātiem nosūtīts attiecīgajai personai pa pastu. Atbilstoši Administratīvā procesa likuma 43. panta otrajai daļai, ja termiņa pēdējā diena ir sestdiena, svētdiena vai likumā noteikta svētku diena, termiņa pēdējā diena ir nākamā darba diena. Iesniegumu izskatīšanas komisija secina, ka, tā kā paziņojums par rezultātiem pretendentiem tika nosūtīts 2015. gada 9. janvārī, tad iesnieguma iesniegšanas termiņš IUB (Iepirkumu uzraudzības birojam) bija 2015. gada 26. janvāris, līdz ar to nav pamatots iesniedzēja apgalvojums, ka iesnieguma iesniegšana pēc visas pasūtītāja nosūtītās informācijas saņemšanas vairs nebija iespējama.

Vienlaikus iesniedzējs nebija kavēts lūgt procesuālā termiņa pagarināšanu vai atjaunošanu atbilstoši Administratīvā procesa likuma 48. panta pirmajai daļai, ja tas uzskatīja, ka informācijas izsniegšanas kavēšana par vienu darbdienu tam liedza adekvāti sagatavot iesniegumu, taču iesniedzējs šo iespēju nav izmantojis.

Ņemot vērā minēto, Iesniegumu izskatīšanas komisija nekonstatē, ka ziņojuma izsniegšanas termiņa kavējums būtu radījis reālu iesniedzēja tiesību ierobežojumu, kas būtu par pamatu atcelt iepirkuma komisijas pieņemto lēmumu par konkursa rezultātiem.

Attiecībā uz iesniedzēja argumentu par iepirkuma komisijas sēžu protokolos un ziņojumā iekļaujamo informāciju Iesniegumu izskatīšanas komisija secināja, ka paziņojot par līguma slēgšanu un informējot kandidātus un pretendentes, pasūtītājs nav tiesīgs atklāt informāciju, kuru tam kā komercnoslēpumu vai konfidenciālu informāciju nodevuši citi piegādātāji. Arī Publisko iepirkumu likums tieši nosaka, ka pretendentu piedāvājumi nav vispārpieejama informācija.

Papildus tam ir noteikts, ka piedāvājumu vērtēšanas kopsavilkums un pamatojums piedāvājuma izvēlei ir ziņojumā norādāms, ja par piedāvājumu izvēles kritēriju noteikts saimnieciski visizdevīgākais piedāvājums. Ņemot vērā, ka piedāvājuma izvēles kritērijs nebija saimnieciski visizdevīgākais piedāvājums, bet gan piedāvājums ar viszemāko cenu, Iesniegumu izskatīšanas komisija uzskata, ka pasūtītājs bija tiesīgs izsniegt iesniedzējam iepirkuma komisijas sēžu protokolu un ziņojumu norakstus, neatspoguļojot informāciju, kas attiecas uz citu pretendentu piedāvājumu detalizētu vērtēšanu. Ņemot vērā minēto, Iesniegumu izskatīšanas komisija secināja, ka iesniedzēja iesniegums šajā daļā nav pamatots."

Informēšana par iepirkuma procedūras prasībām

Veicot publisko iepirkumu, iespējamie piegādātāji noteikti ir jāinformē gan par iepirkuma priekšmetu, gan par pretendentu atlases prasībām, gan par prasībām, kas ir izvirzītas piedāvājuma sagatavošanai, gan arī par piedāvājuma izvēles kritēriju.

Ja par piedāvājuma izvēles kritēriju noteikts saimnieciski visizdevīgākais piedāvājums, katrs iepirkuma komisijas loceklis piedāvājumu vērtē individuāli pēc visiem iepirkuma procedūras dokumentos norādītajiem vērtēšanas kritērijiem. Par saimnieciski visizdevīgāko piedāvājumu atzīst to piedāvājumu, kas, apkopojot individuālos vērtējumus, ieguvis visaugstāko vērtējumu.

Ir svarīgi, lai šie kritēriji, pirmkārt, tiktu laikus publiskoti (t. i., tiktu publicēti vienlaikus ar iepirkuma procedūras dokumentāciju); otrkārt, lai šie kritēriji būtu precīzi izteikti un saprotami piegādātājiem; treškārt, lai šie kritēriji būtu samērīgi un nediskriminējoši.

Jāņem vērā, ka prezumpcija attiecībā uz vērtēšanas kritēriju preventīvu publicēšanu nav visaptveroša. Piemēram, no Eiropas Savienības Tiesas sprieduma lietā Nr. C-532/06 *Emm. G. Lianakis AE* u. c. izriet, ka pēc piedāvājumu iesniegšanas termiņa beigām metodoloģiju (t. i., vērtēšanas kritēriju vērtēšanas diapazona skaidrojumu) var noteikt, ja piešķiršanas kritēriju punktu iedalījums ir ietverts iepirkuma dokumentācijā pirms piedāvājumu iesniegšanas, proti, vērtēšanas kritērijos iegūstamais punktu īpatrsvars, kā arī vērtēšanas kritērijos noteiktais vērtēšanas diapazons ir noteikts konkursa nolikumā un vērtēšanas kritēriju relatīvā nozīme pretendentiem ir zināma (Eiropas Savienības Tiesas 2008. gada 24. janvāra spriedums lietā Nr. C-532/06 *Emm. G. Lianakis AE* u. c. pret *Dimos Alexandroupolis* u. c., 43. paragrāfs), precīzi ievērojot Eiropas Savienības Tiesas spriedumā lietā Nr. C-331/04 *ATI EAC Srl e Viaggi di Maio Snc* noteiktos trīs nosacījumus:

- 1) netiek grozīti līguma dokumentos vai konkursa paziņojumā noteiktie līguma piešķiršanas kritēriji;
- 2) šādā metodoloģijā netiek ietverti elementi, kas būtu varējuši ietekmēt piedāvājumu sagatavošanu, ja tie būtu bijuši zināmi piedāvājuma sagatavošanas laikā;
- 3) šāda metodoloģija netiek pieņemta, ņemot vērā elementus, kas varētu diskriminējoši ietekmēt kādu no pretendentiem (Eiropas Savienības Tiesas 2005. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. C-331/04 *ATI EAC Srl e Viaggi di Maio Snc* pret *ACTV Venezia SpA, Provincia di Venezia, Comune di Venezia*, 34. paragrāfs).

Iesniegumu izskatīšanas komisija ir vairākkārt atzīmējusi, ka nacionālajām iestādēm un tiesām ir saistoša Eiropas Savienības Tiesas veiktā Eiropas Savienības tiesību interpretācija. Lai arī šī interpretācija dod pasūtītājiem zināmu rīcības brīvību attiecībā uz vērtēšanas kritēriju vērtēšanas diapazona skaidrojuma publicēšanu, tomēr pasūtītājiem iepirkuma dokumentācijas sastāvā būtu jāpublisko pēc iespējas plašāks informācijas apjoms.

Šī atziņa ir īpaši svarīga, lai izvairītos no iepirkuma dokumentācijas prasību apstrīdēšanas, jo praksē bieži rodas gadījumi, ka pasūtītājam un piegādātājiem ir atšķirīgs skatījums uz iepirkuma procedūras dokumentācijā noteikto kritēriju precizitātes pakāpi.

Šajā sakarā var minēt piemēru no prakses (Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2014. gada 24. aprīļa lēmums Nr. 4-1.2/14-115): "Iepirkuma priekšmets ir apsardzes pakalpojumu sniegšana Izglītības pārvaldes ēkām un pirmskolas izglītības iestādēm saskaņā ar tehnisko specifikāciju.

Iepirkuma nolikuma 6.3.1. punktā ir noteikts, ka saimnieciski visizdevīgāko piedāvājumu iepirkuma komisija izvērtēs pēc šādiem kritērijiem: P1 – mēneša abonēšanas maksa bez PVN, maksimālais punktu skaits 40; P2 – pretendenta reputācija, kas tiks vērtēta

atbilstoši Iepirkuma nolikuma 4.5. punktā norādītajam, maksimālais punktu skaits 18; P3 – operatīvās reaģēšanas laiks ne vairāk par 5 min., maksimālais punktu skaits 6; P4 – pretendenta piederošo patstāvīgi dežurējošo ekipāžu skaits pilsētā diennakts laikā, maksimālais punktu skaits 18; P5 – kvalitātes vadības sistēma atbilst ISO 9001:2008, maksimālais punktu skaits 18.

Iepirkuma nolikuma 6.3.2.1. punktā ir noteikts, ka piedāvājuma vērtēšana notiek pēc formulas $S = P1 + P2 + P3 + P4 + P5$, kur S – punktu kopsumma, P – novērtējamā kritērija punktu skaits, saskaņā ar 6.3.1. punkta prasību.

Saskaņā ar Iepirkuma nolikuma 6.3.2.2. punktu finanšu piedāvājumi tiks vērtēti šādā veidā: viszemākajai cenai tiks piešķirts maksimālais punktu skaits, bet pārējiem piedāvājumiem punkti tiks aprēķināti proporcionāli attiecībā pret lētāko: finansiālais novērtējums = zemākā cena / piedāvājuma cena × cenas kritērija īpatsvars.

Atbilstoši Iepirkuma nolikuma 6.3.2.3. punktam kopvērtējums katram piedāvājumam tiks iegūts: kopvērtējums = tehniskā novērtējuma punkti + finansiālā novērtējuma punkti; par saimnieciski visizdevīgāko tiks atzīts piedāvājums, kurš iegūs vislielāko punktu skaitu.

Iesniedzējs uzskata, ka nepieciešams precizēt Iepirkuma nolikumu, jo nav saprotams, kādā veidā iepirkuma komisija aprēķinās punktu skaitu pretendentiem saimnieciski visizdevīgākā piedāvājuma vērtēšanas kritērijos P2, P3, P4 un P5, kā arī iesniedzējam nav skaidrs, kā notiks vērtēšana kritērijā P2, kurā tiek vērtēts finanšu pārskats. Tāpat iesniedzējs uzskata, ka lielāks punktu skaits būtu piešķirams par finanšu piedāvājumu, nevis par tehnisko novērtējumu.

Pasūtītājs uzskata, ka saimnieciski visizdevīgākā piedāvājuma vērtēšanas kritēriji ir noteikti atbilstoši Publisko iepirkumu likuma regulējumam un tā vajadzībām. Tāpat pasūtītājs uzskata, ka pamatoti noteicis, ka par tehnisko novērtējumu pretendents saņems lielāku punktu skaitu nekā par finanšu piedāvājumu, jo pasūtītājs vēlas saņemt kvalitatīvu pakalpojumu.

Iesniegumu izskatīšanas komisija secināja, ka, ievērojot Publisko iepirkumu likumā noteikto, pasūtītāja prerogatīva ir iepirkuma procedūrā izvēlēties piedāvājuma izvēles kritēriju un saimnieciski visizdevīgākā piedāvājuma vērtēšanas kritērija gadījumā pasūtītāja prerogatīva ir noteikt vērtēšanas kritērijus, pēc kuriem tiks noteikts saimnieciski visizdevīgākais piedāvājums un to skaitliskās vērtības. Taču, nosakot saimnieciski visizdevīgākā piedāvājuma vērtēšanas kritērijus, pasūtītājam ir jāievēro, ka saimnieciski visizdevīgākā piedāvājuma vērtēšanas kritēriji ir nosakāmi atkarībā no konkrētā līguma (Eiropas Kopienų Tiesas 2002. gada 17. septembra spriedums lietā Nr. C-513/99 *Concordia Bus Finland Oy Ab pret Helsingin kaupunki, HKL-Bussliikenne*, 53. paragrāfs).

Tāpat Iesniegumu izskatīšanas komisija secināja, ka, vērtējot piedāvājumu, vienlaikus jāievēro nosacījums, ka līguma slēgšanas tiesību piešķiršanas kritērijiem ir jābūt saskaņotiem ar Iepirkuma nolikumā noteiktajām prasībām attiecībā uz dokumentiem un informāciju, ko iesniedz pretendents, jo pretējā gadījumā nav iespējams veikt efektīvu un precīzu piedāvājumu izvērtēšanu, kas ir atzīstams par vienlīdzīgas attieksmes

pret piegādātājiem pārkāpumu, jo netiek nodrošināta iepirkuma procedūras pārredzamība un objektivitāte (Eiropas Kopienų Tiesas 2003. gada 4. decembra spriedums lietā Nr. C-448/01 *EVN AG un Wienstrom GmbH* pret Austrijas Republiku, 51., 52. un 72. paragrāfs).

Vienlaikus Iesniegumu izskatīšanas komisija no pasūtītāja pārstāves paskaidrojumiem iesnieguma izskatīšanas sēdē secina, ka Iepirkuma nolikumā saimnieciski visizdevīgākā piedāvājuma vērtēšanas kritērijā P2 ir pieļauta drukas kļūda un pretendenta reputācija tiks vērtēta nevis atbilstoši Iepirkuma nolikuma 4.5. punktam, bet gan atbilstoši Iepirkuma nolikuma 4.6. punktam.

Iesniegumu izskatīšanas komisija secināja, ka izskatāmajā lietā nepastāv strīds par to, ka Iepirkuma nolikumā nav noteikts, pēc kādas metodoloģijas tiks piešķirti punkti saimnieciski visizdevīgākā piedāvājuma vērtēšanas kritērijos P2, P3, P4 un P5. Savukārt izskatāmajā lietā pastāv strīds par to, vai saimnieciski visizdevīgākā piedāvājuma vērtēšanas metodoloģija bija jāiekļauj iepirkuma procedūras dokumentos.

Kā tas secināms no Iepirkuma nolikuma un pasūtītāja pārstāves paskaidrojumiem iesnieguma izskatīšanas sēdē, tad saimnieciski visizdevīgākā piedāvājuma vērtēšanas kritērijā P2 tiks vērtēta pretendenta reputācija atbilstoši Iepirkuma nolikuma 4.6. punkta (Iepirkuma nolikuma 4.6. punktā ir noteikts, ka pretendents ir jāiesniedz saraksts ar pretendenta pieredzi līdzīgu darbu veikšanā par pēdējiem diviem gadiem, norādot pakalpojuma sniegšanas vietu, apjomu, laika posmu, kurā pakalpojums sniegts, un pakalpojuma saņēmēju) prasībām.

Iesniegumu izskatīšanas komisija no lietas materiāliem un pasūtītāja pārstāves paskaidrojumiem iesnieguma izskatīšanas sēdē nekonstatē, kas tieši saimnieciski visizdevīgākā piedāvājuma vērtēšanas kritērijā P2 tiks vērtēts, par ko tiks piešķirti punkti un kā tiks piešķirti punkti, proti, nav konstatējams, vai tiks vērtēts pretendenta norādīto objektu skaits, apsargājamā objekta nozīmīgums, apjoms, sniegtā pakalpojuma kvalitāte, tāpat nav konstatējams, vai punkti tiks piešķirti, pretendentu piedāvājumus savstarpēji salīdzinot, vai pēc kādas citas metodoloģijas.

Vienlaikus Iesniegumu izskatīšanas komisija secināja, ka no Iepirkuma nolikuma nav konstatējams, kas pasūtītāja ieskatā Iepirkuma nolikuma 4.6. punktā būs uzskatāmi par līdzīgiem darbiem, proti, vai par līdzīgiem darbiem būs uzskatāmi jebkuri apsardzes darbi, kuros ietilpst tehniskajā specifikācijā norādītie veicamie darbi iepirkuma līguma izpildē, vai līdzīgi darbi tiks vērtēti pēc paredzamās līgumcenas, apjomiem. Turklāt, kā tas ir secināms no Iepirkuma nolikuma, tad Iepirkuma nolikuma 4.6. punktā noteiktais saraksts ar pretendenta pieredzi līdzīgu darbu veikšanā ir iesniedzams brīvā formātā un pasūtītājs nav norādījis, kā pretendentiem ir jānorāda pakalpojuma apjoms. Līdz ar to, nezinot, kas tiks uzskatīti par līdzīgiem darbiem un kas tieši tiks vērtēts saimnieciski visizdevīgākā piedāvājuma vērtēšanas kritērijā P2, Iesniegumu izskatīšanas komisijas ieskatā pretendentiem nav iespējams sagatavot un iesniegt piedāvājumu iepirkumā, lai iegūtu maksimālo punktu skaitu minētajā vērtēšanas kritērijā.

Līdz ar to Iesniegumu izskatīšanas komisijas ieskatā saimnieciski visizdevīgākā piedāvājuma vērtēšanas kritērijs P2 ir atceļams.”

Pasūtītājiem, sniedzot informāciju par iepirkuma procedūrā izvirzītajām prasībām, ir jānodrošina, lai minētā informācija būtu ne tikai atklāta, bet arī vienāda visiem pretendentiem. Diemžēl praksē ir vērojami gadījumi, ka šī nerakstītā prasība tiek pārkāpta. Kā piemēru var norādīt šādas atziņas (Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2006. gada 22. septembra lēmums Nr. 4-1.2/06-155): “[..] Apkopojot visu minēto, Iesniegumu izskatīšanas komisija uzskata, ka, lai arī iepirkuma komisija SIA “[..]” iesniegto piedāvājumu ir noraidījusi pamatoti, bet AS “[..]” iesniegtais piedāvājums varēja tikt atzīts par atbilstošu konkursa nolikuma prasībām, tomēr par būtisku pārkāpumu iepirkuma procedūras norisē ir uzskatāms tas, ka pasūtītājs pretendentiem ir izsniedzis savstarpēji atšķirīgas konkursa nolikuma redakcijas, kā arī iesniegtos piedāvājumus ir vērtējis pēc atšķirīgiem kritērijiem, pretēji tam, kā norādīts pretendentiem izsniegtajās konkursa nolikuma redakcijās, tādējādi nenodrošinot Publisko iepirkumu likuma mērķu īstenošanu, t. sk. atklātības principa ievērošanu, kas ietver arī pretendentu informēšanu par visām izmaiņām konkursa nolikumā. Tā kā iesniegto piedāvājumu vērtēšana saskaņā ar nosacījumiem, par kuriem nebija informēti pretendenti, nav pieļaujama un turklāt iepirkuma apjoma izmaiņas var būtiski ietekmēt katra pretendenta kopējo piedāvāto līgumcenu, kā arī katra pretendenta piedāvājumu kopumā, iepirkuma komisijas pieļautais pārkāpums ir uzskatāms par būtisku, bet, tā kā pieļautā pārkāpuma novēršana konkrētās iepirkuma procedūras ietvaros vairs nav iespējama, [..] rīkotais konkurss [..] ir izbeidzams.”

Iepirkuma komisijas sēžu protokolu izsniegšana

Jāņem vērā, ka ar 2017. gada 1. martu, kad stājās spēkā jaunais Publisko iepirkumu likums, būtiski ir mainījies termiņš iepirkuma komisijas sēžu protokolu izsniegšanai.

Iepriekš Publisko iepirkumu likumā nebija noteikts konkrēts termiņš iepirkuma komisijas sēžu protokolu (arī protokolu pielikumu) izsniegšanai, līdz ar to tie bija jāizsniedz saskaņā ar Informācijas atklātības likuma 14. pantā noteiktajiem termiņiem (7, 10, 15 vai 30 dienu laikā, atkarībā no sniedzamās informācijas, informācijas sniegšanas veida un sniedzamās informācijas papildu apstrādes nepieciešamības).

Tagad pasūtītājam ir jānodrošina protokolu, kas atspoguļo iepirkuma norisi, ziņojuma un iepirkuma procedūras dokumentu (izņemot piedāvājumus un pieteikumus) izsniegšana triju darbdienu laikā pēc attiecīga pieprasījuma saņemšanas dienas.

No Publisko iepirkumu likuma 40. panta ceturrtās daļas izriet, ka pasūtītājs neizsniedz protokolus, izņemot piedāvājumu atvēršanas sanāksmes protokolu, kamēr notiek pieteikumu vai piedāvājumu vērtēšana.

Informēšana par iepirkuma procedūras rezultātiem

Svarīga komponente atklātības principa nodrošināšanā ir pretendentu informēšana par iepirkuma procedūras rezultātiem. Šim informēšanas institūtam ir būtiska loma pretendentu tiesību nodrošināšanā, tajā skaitā iespējai apstrīdēt pasūtītāja pieņemto lēmumu.

Tomēr pasūtītāja pienākums informēt piegādātājus par iepirkuma procedūras rezultātiem nevar tikt traktēts paplašināti. Šajā sakarā izskatīšu piemēru no prakses (Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2015. gada 10. februāra lēmums Nr. 4-1.2/15-31): “Iesniedzējs norādīja, ka pasūtītāja rīcība – daļēji informēt iesniedzēju par rezultātiem angļu valodā (turklāt neietverot visu Publisko iepirkumu likumā noteikto informāciju) un pievienot atsevišķus iepirkuma komisijas sēžu protokolus (kuros joprojām nav ietverts pamatojums paziņotajam lēmumam) latviešu valodā – rada pamatu šaubām par atklātu un vienlīdzīgu attieksmi, pārkāpjot Eiropas Kopienas Dibināšanas līgumā noteikto diskriminācijas aizliegumu.

Iesniegumu izskatīšanas komisija konstatēja, ka pasūtītājs 2015. gada 9. janvārī nosūtīja iesniedzējam vēstuli pa pastu angļu valodā, pievienojot pielikumā iepirkuma komisijas 2014. gada 14. novembra un 2015. gada 8. janvāra sēžu protokolu norakstus latviešu valodā. Atbilstoši 2014. gada 14. novembra protokolam iepirkuma komisija ir izskatījusi ekspertes E. L. ziņojumu par iesniedzēja tehnisko piedāvājumu, kurā konstatēts, ka “pretendenta iesniegtais tehniskais piedāvājums nav atbilstošs Konkursa nolikuma un 10 tehniskās specifikācijas prasībām 32 pozīcijās (skatīt arī pielikumu Nr. 2), kā arī 89 pozīcijās piedāvājums ir uzskatāms par daļēji atbilstošu un būtu precizējams”. Pielikumā Nr. 2 ir pievienota iepirkuma komisijas piesaistītās ekspertes E. L. iesniedzēja tehniskā piedāvājuma izvērtējuma tabula un ziņojums. Atbilstoši 2015. gada 8. janvāra protokolam par uzvarētāju atzīta personu apvienība [...], kā arī ietverts paziņojums par iepirkuma komisijas lēmuma apstrīdēšanu. Ņemot vērā minēto, Iesniegumu izskatīšanas komisija secina, ka pasūtītājs paziņojumā par rezultātiem ir ietvēris visu likumā noteikto informāciju, savukārt fakts, ka šī informācija ir sadalīta vairākos dokumentos (protokolos un to pielikumos), nevis atspoguļota apkopotā veidā vienā vēstulē, nav uzskatāms par Publisko iepirkumu likuma pārkāpumu, jo likums neregulē paziņojuma formu, bet nosaka vienīgi paziņojumā obligāti norādāmo informāciju. Ņemot vērā minēto, iesniegumu izskatīšanas komisija secināja, ka iesniedzēja iesniegums šajā daļā nav pamatots.”

Informēšana par pieņemtā lēmuma pamatojumu

Eiropas Savienības Tiesa 2011. gada 20. oktobra spriedumā lietā T-57/09 *Alfastar Benelux SA* pret *Council of the European Union* ir norādījusi, ka tikai punktu atspoguļojums ir pārāk abstrakta forma pamatojumam, lai pretendents varētu izvērtēt

punktu piešķiršanas pamatotību, un, ja nav piešķirto punktu pamatojuma (informācijas par novērtēšanas procesu), ir jākonstatē, ka pretendents nav varējis izprast piešķirtos punktus dažādo kritēriju ietvaros.

Iepirkuma komisijai, vērtējot pretendentu piedāvājumus, ne vien ir jāvadās pēc iepriekš noteiktajiem piedāvājumu vērtēšanas kritērijiem, bet arī jāspēj pamatot pieņemtā lēmuma (piešķirto punktu skaita) atbilstību noteiktajiem piedāvājuma vērtēšanas kritērijiem, ievērojot Publisko iepirkumu likumā noteiktos atklātuma un taisnīgas attieksmes pret piegādātājiem principus.

Uzskatāms piemērs no prakses, kas apliecina, ka iepirkuma komisijai jāspēj norādīt uz izraudzītā piedāvājuma priekšrocībām atbilstīgi noteiktajai vērtēšanas metodoloģijai un piešķirto punktu skaitam (Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2014. gada 30. jūnija lēmums Nr. 4-1.2/14-177): “Iesniegumu izskatīšanas komisija konstatēja, ka iepirkuma priekšmets ir “Sieviešu un vīriešu situācijas izpēte Latvijas lielajos uzņēmumos”, kur pretendents jānodrošina pasūtītājam nepieciešamais pakalpojums saskaņā ar tehniskajā specifikācijā norādītajām prasībām. Atbilstoši Konkursa nolikuma 20.2.4.2. punktam punkti par augstu detalizācijas un atbilstības pakāpi tiks piešķirti piedāvājumiem, kuru pakalpojuma realizācijas apraksts un iesniegtā informācija precīzi norāda paredzamā nodevuma saturu un kritērijus tā akceptēšanai, piedāvātā pakalpojuma realizācija nodrošinās tehniskajā specifikācijā norādītā plānotā rezultāta sasniegšanu, darba gaitā iespējamās minimālās pretendenta piedāvāto prasību realizācijas mehānisma korekcijas; atbilstoši Konkursa nolikuma 20.2.4.3. punktam punkti par vidēju detalizācijas un atbilstības pakāpi tiks piešķirti piedāvājumiem, kuru pakalpojuma realizācijas apraksts un iesniegtā informācija norāda paredzamā nodevuma saturu un kritērijus tā akceptēšanai, bet darba gaitā būs nepieciešamas pretendenta piedāvāto prasību realizācijas mehānisma korekcijas, lai nodrošinātu atbilstību pasūtītāja vajadzībām un plānotajai situācijai; atbilstoši Konkursa nolikuma 20.2.4.4. punktam piedāvājums tiks atzīts par nepietiekami detalizētu, ja pakalpojuma realizācijas apraksts un iesniegtā informācija precīzi nenorāda paredzamā 10. nodevuma saturu un kritērijus tā akceptēšanai, darba gaitā būs nepieciešamas ievērojamas pretendenta piedāvāto prasību realizācijas mehānisma korekcijas, lai nodrošinātu atbilstību pasūtītāja vajadzībām un plānotajai situācijai (piem., iztrūkst atsevišķu procesu vai to posmu realizācijas apraksti).

Iepazīstoties ar lietas materiāliem, Iesniegumu izskatīšanas komisija konstatē, ka iepirkuma komisijas sēdes protokolam Nr. 3 ir pievienota iepirkuma komisijas pretendenta tehniskā piedāvājuma vērtēšanas tabula, kurā par katru no Konkursa nolikuma 20.2.4.1. punktā norādīto apakškritēriju ir norādīts iepirkuma komisijas piešķirtais punktu skaits. Vienlaikus Iesniegumu izskatīšanas komisija nekonstatē, ka iepirkuma komisijas locekļi būtu vērtējuši pretendentu piedāvājumus individuāli. Tāpat Iesniegumu izskatīšanas komisija nekonstatē, ka iepirkuma komisijas sēžu protokolos, ziņojumā par iepirkuma procedūru un paziņojumā par konkursa rezultātiem būtu norādīti komentāri vai paskaidrojumi, kāpēc attiecīgajā apakškritērijā ir piešķirts attiecīgais punktu skaits.

Katram iepirkuma komisijas loceklim savs vērtējums ir jāpamato, norādot piedāvājuma trūkumus vai priekšrocības, kas bija izšķirošas piedāvājumam piešķirto punktu izvēlē, jo pretējā gadījumā, iztrūkstot lēmuma pamatojumam, nav iespējams pārbaudīt attiecīgā lēmuma pieņemšanas tiesiskumu. Konkrētajā gadījumā, iztrūkstot šādam pamatojumam, Iesniegumu izskatīšanas komisija secināja, ka arī pretendentiem tiek liegta iespēja iepazīties ar pieņemtā lēmuma pamatojumu, pārliecināties par tā pareizību un izvērtēt, vai ir pamats apstrīdēt pasūtītāja lēmumu.

Iesniegumu izskatīšanas komisija secināja, ka, iztrūkstot lēmuma pamatojumam, tai nav iespējams pēc būtības izvērtēt, vai iesniedzēja tehniskajam piedāvājumam vērtēšanas kritērijos ir pamatoti piešķirts attiecīgais punktu skaits, arī iesniegtais iesniedzēja tehniskā piedāvājuma vērtējuma pamatojums nesniedz nepieciešamo informāciju, jo tajā ir atspoguļoti tikai viena pretendenta piedāvājuma trūkumi. Apkopojot iepriekš minēto, Iesniegumu izskatīšanas komisija uzskata, ka iesniedzēja iesniegums ir pamatots un minētie pārkāpumi novēršami, veicot atkārtotu iesniegto piedāvājumu vērtēšanu.”

Pretendenta pienākums sniegt informāciju

Jāatzīmē, ka pienākums sniegt informāciju atklātības principa ievērošanas kontekstā ir ne tikai pasūtītājam, bet arī piegādātājiem. Nav pieļaujama piegādātāju nostādne, ka iepirkuma dokumentācijā pieprasītā informācija, kas ir nepieciešama pretendentu atlasei vai piedāvājumu vērtēšanai, nebūtu sniedzama gadījumā, ja tā ir komercnoslēpums. Šajā sakarā jāņem vērā, ka Publisko iepirkumu likums satur mehānismus, lai pasargātu pretendentes no piedāvājumos iesniegtās informācijas pretlikumīgas izpaušanas no pasūtītāja puses. Turklāt jebkuram piegādātājam ir jāapzinās, ka, iesniedzot piedāvājumu iepirkuma procedūrā, t. i., kļūstot par pretendentu, viņam ir jāuzņemas noteiktie pienākumi, to skaitā pienākums sniegt iepirkuma komisijas pieprasīto informāciju, ja šāds pieprasījums ir pienācīgi pamatots.

Uzskatāms piemērs no prakses (Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2015. gada 22. aprīļa lēmums Nr. 4-1.2/15-95/2): “Iesniegumu izskatīšanas komisija, izvērtējot iesniedzēja piedāvājumu, secināja, ka iesniedzējs ir piesaistījis atlases ekspertu G. V., jo piedāvājumam ir pievienots SIA “[.]” izsniegts apliecinājums, ka G. V. piesaistīja minētā uzņēmuma attīstībai privāto finansējumu 30 000 eiro apmērā. No iepriekš minētā Iesniegumu izskatīšanas komisija secina, ka ir pamatots iepirkuma komisijas secinājums, ka no minētā apliecinājuma nav iespējams konstatēt finansējuma piešķirēju un finansējuma piesaistes laiku, kas cita starpā bija jāiesniedz iesniedzējam atbilstoši nolikuma 10.2.5. punktam, no kura izriet, ka pasūtītājs sagaida dokumentu kopijas, kuras identificē finansējuma piešķirēju, kā arī finansējuma piesaistes laiku, lai konstatētu, ka šis eksperts ir piesaistījis finansējumu tieši pēdējo triju gadu laikā.

Iesniegumu izskatīšanas komisija secināja, ka gadījumā, ja pretendents ir ieinteresēts konkrētā iepirkuma līguma slēgšanas tiesību iegūšanā, tad tam ir pienākums sniegt nolikumā noteikto informāciju, lai iepirkuma komisija šajā gadījumā konstatētu iesniedzēja piesaistītā atlases eksperta atbilstību vai neatbilstību Konkursa nolikuma 10.2.5. punktam. Attiecībā uz iesniedzēja argumentu, ka konkrētais finansējuma līgums ir uzskatāms par komercnoslēpumu (kā rezultātā nav atklājama informācija par finansējuma piešķirēju), Iesniegumu izskatīšanas komisija secināja, ka, paziņojot par līguma slēgšanu un informējot kandidātus un pretendētus, pasūtītājs nav tiesīgs atklāt informāciju, kuru tam kā komercnoslēpumu vai konfidenciālu informāciju nodevuši citi piegādātāji. Līdz ar to iesniegumu izskatīšanas ieskatā arguments, ka attiecīgā informācija ir uzskatāma par komercnoslēpumu, nav pamats Konkursa nolikuma prasību neizpildei pēc būtības, jo šajā gadījumā pasūtītājam tiek liegta iespēja pārbaudīt iesniedzēja piesaistītā eksperta precīzu atbilstību nolikuma 10.2.5. punktam, tādējādi pašam iesniedzējam liedzot pierādīt tā piesaistītā atlases eksperta atbilstību minētajai prasībai.

Turklāt iesniedzējs savā iesniegumā nenorādīja, kādā tieši veidā informācijas par finansējuma piešķirēju izpaušana pasūtītājam var radīt būtiskus zaudējumus finansējuma piešķirējam. Gadījumā, ja pretendents vēlas iegūt iepirkuma līguma slēgšanas tiesības, tam ir jāņem vērā, ka pasūtītājs pretendentu atlasī veic un kvalifikāciju vērtē saskaņā ar konkrētās iepirkuma procedūras nolikumu. Vienlaikus tiek saglabāts pasūtītāja pienākums neizpaust komercnoslēpumu vai konfidenciālu informāciju, uz ko pretendents īpaši norāda, identificējot, kura piedāvājumā iekļautā informācija ir uzskatāma par komercnoslēpumu vai konfidenciālu informāciju.”

Dokumentu nosūtīšanas veids

Lai atklātības princips tiktu pilnīgāk ievērots, pretendents ir ne tikai jāinformē par iepirkuma komisijas pieņemtajiem lēmumiem, bet jāinformē pēc iespējas ātrāk.

Saskaņā ar jaunā Publisko iepirkumu likuma, kas stājās spēkā 2017. gada 1. martā, 38. panta trešo daļu pasūtītājs izvēlas informācijas apmaiņas līdzekļus, kas ir vispārpieejami, lai neapgrūtinātu piegādātājam piekļuvi iepirkumam. Pasūtītājs izvēlas tādu šajā likumā minēto dokumentu nosūtīšanas veidu, kas adresātam nodrošina pēc iespējas ātru informācijas saņemšanu. Ja informācijas apmaiņā tiek izmantoti elektroniskie līdzekļi, izvēlas tādus, kuri ir publiski pieejami un savietojami ar vispārlietotām informācijas un komunikācijas tehnoloģijām, tādējādi novēršot iespēju diskriminēt piegādātājus uz šā pamata.

Jāatzīmē, ka jau 2008. gadā (t. i., pirms deviņiem gadiem) Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas lēmumos bija sastopamas atziņas par to, ka pasta sūtījumi, lai gan tie ir likumīgs informēšanas veids, ne vienmēr nodrošina Publisko iepirkumu likuma ievērošanu. Kā vienu no konkrētajiem gadījumiem var minēt šādu piemēru (Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2008. gada 22. janvāra lēmums Nr. 4-1.2/08-29): “[...] faktiski pretendenti, t. sk. arī iesniedzējs,

pasūtītāja pa pastu nosūtītos paziņojumus pretendentiem par cenu aptaujās pieņemtajiem lēmumiem varēja saņemt tikai vairākas dienas pēc paziņojuma par iepirkuma procedūru rezultātiem publicēšanas Iepirkumu uzraudzības biroja interneta mājaslapā, jo jāņem vērā, ka vienkāršās vēstuļu korespondences pasta sūtījumu pārsūtīšanas laiks iekšzemē “A” klases pasta sūtījumiem bija divas darbdienu, bet “B” klases sūtījumiem – četras darbdienu, ieskaitot darbdienu, kad sūtījums nodots pastā, kā arī tas, ka pasūtītājs paziņojumus pretendentiem par cenu aptauju rezultātiem izsūtīja pirms svētku dienām.

Ievērojot iepriekš minēto, kā arī iesniegumu izskatīšanas sēdē pasūtītāja pārstāvja sniegtos paskaidrojumus, Iesniegumu izskatīšanas komisija secināja, ka pasūtītājs nav izvēlējies pietiekoši ātru paziņojumu par cenu aptauju rezultātiem nosūtīšanas veidu pretendentiem (piemēram, faksa sūtījumu), kas teorētiski varēja radīt situāciju, ka pretendents pasūtītāja izsūtīto paziņojumu par cenu aptauju rezultātiem saņemtu tikai pēc iepirkuma līguma noslēgšanas.”

Secinājumi

1. Atklātības princips ir viens no publisko iepirkumu jomas stūrakmeņiem, kas ietekmē vairākas jomas – gan leģitimitātes nodrošināšanu, gan konkurences nodrošināšanu, gan pretkorupcijas funkciju, gan arī sabiedrības informēšanu. Ņemot vērā minēto, ir svarīgi, lai publiskajos iepirkumos sniegtā informācija būtu skaidra, saprotama un nepārprotama.
2. Neapšaubāmi, informācijas atklātības principa tiešā iedarbība nav attiecināma uz tādiem iepirkumu līgumiem, informācija par kuriem ir atzīta par valsts noslēpumu, kā arī gadījumos, ja informācijas publiskošana varētu radīt būtisku kaitējumu valsts interešu aizsardzībai. Tomēr ikdienas praksē, kas nav saistīta ar iepriekš minētajiem gadījumiem, pasūtītājiem ir jācenšas nodrošināt atklātības principa ievērošanu pēc iespējas plašāk. Šāda pieeja ļaus līdzsvarot pasūtītāju, piegādātāju un sabiedrības intereses.
3. Publiskajos iepirkumos būtiska nozīme ir ne tikai informācijas sniegšanas faktam kā tādām, bet arī sniegtās informācijas apjomam un saturam (plašāk – *Judgment of the Court (Third Chamber) of 14 April 2005. Kingdom of Belgium vs. Commission of the European Communities*). Lai arī atklātības principu publiskajos iepirkumos nevajadzētu absolutizēt, tomēr, analogiski kā valsts administrācijas darbinieki atšķirībā no privātā sektora darbiniekiem ir pakļauti sabiedrības interesei (sk. *European Data Protection Supervisor, Public Access to Documents and Data Protection, Background Paper Series, 4 Summary, July 2005*), arī piegādātājiem, kuri ir iesnieguši piedāvājumu publiskajā iepirkumā, atšķirībā no pārējiem piegādātājiem ir jārēķinās, ka ievērojama daļa no pasūtītājiem sniegtās informācijas var tikt publiskota, lai nodrošinātu valsts pārvaldes caurspīdīgumu un atbildību.

Ensuring Transparency Principle of Public Procurement

Abstract

The aim of the article is to analyse the principle of transparency in the public procurement of the Republic of Latvia (Transparency is concerned with the quality of being clear, obvious and understandable without doubt or ambiguity). The study is based on the laws and regulations of Latvia, including the Public Procurement Law, Decisions of the Complaints Examination Commission of the Procurement Monitoring Bureau of the Republic of Latvia. The results of the research can be used by procurement practitioners.

Keywords: public procurement, transparency.

Literatūra

1. Eiropas Kopienu Tiesas 2002. gada 17. septembra spriedums lietā Nr. C-513/99 *Concordia Bus Finland Oy Ab* pret *Helsingin kaupunki, HKL-Bussiliikenne*.
2. Eiropas Kopienu tiesas 2003. gada 4. decembra spriedums lietā Nr. C-448/01 *EVN AG* un *Wienstrom GmbH* pret Austrijas Republiku.
3. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 1049/2001 (2001. gada 30. maijs) par publisku piekļuvi Eiropas Parlamenta, Padomes un Komisijas dokumentiem.
4. Eiropas Savienības Tiesas 2005. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. C-331/04 *ATI EAC Srl, Viaggi di Maio Snc* pret *ACTV Venezia SpA, Provincia di Venezia, Comune di Venezia*.
5. Eiropas Savienības Tiesas 2008. gada 24. janvāra spriedums lietā Nr. C-532/06 *Emm. G. Lianakis AE* u. c. pret *Dimos Alexandroupolis* u. c.
6. Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 20. oktobra spriedums lietā Nr. T-57/09 *Alfastar Benelux SA* pret *Council of the European Union*.
7. European Data Protection Supervisor: Public Access to Documents and Data Protection, Background Paper Series, 4 Summary. *European Data Protection Supervisor*. July 2005. Iegūts no: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/05-07_bp_accessstodocuments_en.pdf [sk. 12.05.2017.].
8. Hare, I. *Access to Governmental Information and the Judicial Process, United Kingdom Law and the Influence of Europe*. Yearbook of European Law. Oxford: University Press, 2000.
9. Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2006. gada 22. septembra lēmums Nr. 4-1.2/06-155. Iegūts no: <https://www.iub.gov.lv/>.
10. Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2008. gada 22. janvāra lēmums Nr. 4-1.2/08-29. Iegūts no: <https://www.iub.gov.lv/> [sk. 12.05.2017.].
11. Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2008. gada 1. decembra lēmums Nr. 4-1.2/08-469. Iegūts no: <https://www.iub.gov.lv/> [sk. 12.05.2017.].
12. Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2009. gada 22. decembra lēmums Nr. 4-1.2/09-472/2. Iegūts no: <https://www.iub.gov.lv/> [sk. 12.05.2017.].

*Anatolijs Kriviņš. Atklātības principa nodrošināšana
valsts un pašvaldību iepirkumos*

13. Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2014. gada 24. aprīļa lēmums Nr. 4-1.2/14-115. Iegūts no: <https://www.iub.gov.lv/> [sk. 14.05.2017.].
14. Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2014. gada 30. jūnija lēmums Nr. 4-1.2/14-177. Iegūts no: <https://www.iub.gov.lv/> [sk. 14.05.2017.].
15. Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2015. gada 10. februāra lēmums Nr. 4-1.2/15-31. Iegūts no: <https://www.iub.gov.lv/> [sk. 14.05.2017.].
16. Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2015. gada 22. aprīļa lēmums Nr. 4-1.2/15-95/2. Iegūts no: <https://www.iub.gov.lv/> [sk. 14.05.2017.].
17. Judgment of the Court (Third Chamber) of 14 April 2005. Kingdom of Belgium vs. Commission of the European Communities.
18. Lewis, C. *Linkage between Access to Information and Judicial Review. Freedom of Expression and Freedom of Information*. Oxford: Oxford University Press, 2000, 289–298.
19. Sabiedrības par atklātību – Delna pētījums “Informācijas pieejamība valsts un pašvaldību iestādēs”. Informāciju apkopojusi Diāna Kurpniece. Rīga, 2000. gada februāris, 5. lpp. Iegūts no: <http://info-a.wdfiles.com/local--files/resursi/FOIA%20LV%20report%202000> [sk. 14.05.2017.].